

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษาการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนโดยทุนทางสังคม: กรณีศึกษาชุมชนตลาดล่างบางพระ หมู่ที่ 1 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีครั้งนี้ เป็นการศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งผู้ศึกษามีขั้นตอนและวิธีการศึกษา ดังนี้

1. ประชากรในการศึกษา
2. แหล่งข้อมูลในการศึกษา
3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา
4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

ประชากรในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษามีวัตถุประสงค์หลักเน้นที่พัฒนาการความเป็นมาและการเริ่มก่อตั้งกลุ่ม ตลอดจนศึกษาทุนทางสังคมว่ามีลักษณะที่เป็นกระบวนการต่อเนื่องอย่างไร ในการเป็นปัจจัยเสริมสำหรับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มภายในชุมชนตลาดล่างบางพระ หมู่ที่ 1 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ได้แก่ กลุ่มสตรีแปรรูปอาหารทะเล

เหตุผลที่ผู้ศึกษาเลือกทำการศึกษากลุ่มสตรีแปรรูปอาหารทะเลภายในชุมชนตลาดล่างบางพระ หมู่ที่ 1 นั้น เกิดจากการที่ผู้ศึกษาจะทำการศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนภายในชุมชนตลาดล่างบางพระที่สามารถดำเนินกิจกรรมกลุ่มได้อย่างเป็นรูปธรรม อันมีลักษณะของการดำเนินการตามหลักของการทำวิสาหกิจชุมชนที่เน้นการแบ่งปันอย่างเป็นธรรม เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยมีจุดสำคัญของการดำเนินการที่ต้องการพัฒนาชุมชนของตนให้ดีขึ้น คนในชุมชนสามารถมีรายได้เสริมจากการประกอบอาชีพภายในกลุ่ม โดยการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม มิใช่เพื่อผลกำไรที่สูงสุด อีกทั้งยังเป็นการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งจะเห็นได้จากสวัสดิการภายในชุมชนที่ทุกคนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ทอดทิ้งผู้ด้อยโอกาสในชุมชน กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน และกระบวนการเรียนรู้ให้กับ

คนในชุมชนเอง โดยผู้ศึกษาได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มสตรีแปรรูปอาหารทะเลในชุมชนตลาดล่าง บางพระ หมู่ที่ 1 โดยเลือกสัมภาษณ์แกนนำของกลุ่มฯ สมาชิกในกลุ่มและชาวบ้านในชุมชน

จากวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้เพื่อทราบว่าทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนนั้นมีลักษณะที่เป็นกระบวนการอย่างไรในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ผู้ศึกษาจำเป็นต้องศึกษา สภาพแวดล้อม สภาพพื้นที่ วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ถือปฏิบัติ แนวทางการปฏิบัติ ร่วมกันของสมาชิกในลักษณะของความเป็นชุมชน อันมีผลทำให้เกิดเป็นแนวคิดและวิธีปฏิบัติขึ้น มีผลทำให้เกิดการสร้างรูปแบบทางสังคม ในลักษณะที่เป็นอยู่ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงต้องสัมภาษณ์และพูดคุยกับสมาชิกในชุมชนท่านอื่น ๆ ด้วย ทั้งที่เป็น สมาชิกกลุ่มและไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่ม เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่เป็นทางการของคนในชุมชน

แหล่งข้อมูลในการศึกษา

1. การให้สัมภาษณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องเบื้องต้น

ก่อนที่จะเข้าไปทำการศึกษาในภาคสนามนั้นผู้ศึกษาได้มีโอกาสสนทนากับ นายสมเจตน์ เกตุวัธตา นายกเทศมนตรีตำบลบางพระ และนางสมบัติ เกตุปรารงค์ ประธานกลุ่มสตรีแปรรูปอาหารทะเล ที่เป็นแกนนำหลักในการริเริ่มก่อตั้งกลุ่มภายในชุมชน เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2550 ณ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หมู่ที่ 1 ซึ่งในการสนทนาครั้งนั้นผู้ศึกษาได้สอบถามถึงข้อมูลทั่วไปของกลุ่ม ลักษณะสภาพพื้นที่ การดำเนินการต่าง ๆ และการบริหารจัดการของกลุ่มในเบื้องต้น ซึ่งจากข้อมูลที่ได้นั้น ผู้ศึกษาสามารถนำมาวางแผนในขั้นตอนต่าง ๆ ของการศึกษาในลำดับต่อไปได้

2. การเดินทางเก็บข้อมูลเบื้องต้น

ภายหลังจากการเรียบเรียงข้อมูลจากการสนทนาเบื้องต้นแล้ว ผู้ศึกษาได้เดินทางไปขอข้อมูลเพิ่มเติมกับสมาชิกกลุ่มฯ ในแต่ละกลุ่มภายในชุมชนตลาดล่างบางพระ เพื่อเก็บรายละเอียดในเรื่องของการดำเนินงานกลุ่ม สภาพพื้นที่โดยทั่วไป การประกอบอาชีพ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อต่าง ๆ รวมไปถึงช่วงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ แกนนำของชุมชน แกนนำของกลุ่มฯ และชาวบ้านในชุมชน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1. แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์จะเป็นคำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ตอบได้ตอบคำถามพร้อมแสดงเหตุผลและความคิดเห็นไปด้วย ซึ่งประกอบไปด้วย
 - ข้อมูลทั่วไปของชุมชน เช่น สภาพพื้นที่ ประชากร การประกอบอาชีพ เป็นต้น
 - ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มภายในชุมชนตลาดล่างบางพระ ประกอบด้วยความเป็นมาของกลุ่มการรวมตัวกันของสมาชิก การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก การเตรียมความพร้อมในการดำเนินงานกลุ่ม การระดมทุนเริ่มต้น ลักษณะการดำเนินงานหลักในเรื่องของการผลิต การจัดแบ่งงาน การตลาด การจัดการทางการเงินและการกระจายผลประโยชน์ไปสู่สมาชิกในกลุ่ม
 - รูปแบบความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ ความรัก ความเอื้ออาทร ความไวเนื้อเชื้อใจกัน ความเป็นเพื่อนบ้าน การแลกเปลี่ยน การต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน การปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับที่มีร่วมกัน ประเพณี และความสัมพันธ์ ที่เชื่อมต่อกันเป็นเครือข่ายทั้งในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ
2. บันทึกภาคสนาม ซึ่งมีทั้งสมุดจดช่วยจำและเทปอัดเสียง รวมไปถึงกล้องถ่ายรูปเพื่อเก็บภาพที่สามารถทวนความจำและช่วยให้เห็นภาพในบางสถานที่ได้ชัดเจนขึ้น

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้เทคนิคและวิธีการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การสังเกต (Observation) ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ควบคู่กับการสนทนาซักถามอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Conversation) เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชนและเก็บรายละเอียดข้อมูล อีกทั้งยังเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่สามารถมองเห็นได้ไปด้วยพร้อม ๆ กัน
- การสังเกต หมายถึง การเฝ้าดู หรือศึกษาเหตุการณ์หรือเรื่องราวโดยละเอียด ดังนั้น การสังเกตในการวิจัยเชิงคุณภาพ จะเป็นการสังเกตอย่างมีระบบในสภาพธรรมชาติของพื้นที่ศึกษาเพื่อดู ฟัง และรับรู้สภาพการณ์ในพื้นที่ บางครั้งเป็นวิธีการเก็บข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นการสังเกตที่ไม่ติดกรอบเกณฑ์ และการสังเกตจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้จากความสามารถในการดู เก็บ จดจำ นำมาเขียน อ่าน ทำบันทึกแล้วนำมาเรียบเรียงเขียนสะท้อนประสบการณ์ที่ได้จากพื้นที่การศึกษา

2. การสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview Schedule) เป็นการใช้เครื่องมือช่วยในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้เป็นคำถามให้การสนทนาสามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและเป็นการช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถเก็บประเด็นต่าง ๆ ได้ครบถ้วน

3. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ผู้ศึกษาได้ใช้เทคนิคนี้กับบุคคลผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นผู้รู้ (Key Informants) ในเรื่องที่ทำการศึกษาเฉพาะกรณีและการหาข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของกลุ่มภายในชุมชนตลาดล่างบางพระ หมู่ที่ 1 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ซึ่งในระหว่างการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนั้น ผู้ศึกษาได้ขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลบันทึกเทปเพื่อช่วยในการเก็บรายละเอียดทั้งหมดและประหยัดเวลาในการบันทึกด้วยการจดเพียงอย่างเดียว

4. การบันทึกข้อมูลสนาม ผู้ศึกษาได้ทำการบันทึกภาพ บันทึกเสียงการสัมภาษณ์ แกนนำ ชุมชนและแกนนำกลุ่ม รวมทั้งจดบันทึกทุกครั้งเท่าที่สามารถทำได้ โดยทำการจดข้อมูลแบบเปิดเผย ไม่ปิดบังข้อมูลเพื่อให้เกิดการตรวจสอบข้อมูล อีกทั้งผู้ศึกษาเองได้ทำการเรียบเรียงจัดหมวดข้อมูลทุกครั้งที่ได้มา เพื่อให้ทราบถึงปริมาณเนื้อหาและความบกพร่องที่เกิดขึ้นในส่วนขอเนื้อหาข้อมูลที่มีอยู่อีกด้วย

การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะเป็นในเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยใช้แนวคิดต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาในตอนต้นเป็นกรอบในการวิเคราะห์ ซึ่งในขั้นต้นผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นขณะที่อยู่ในภาคสนาม เช่น สภาพพื้นที่ของตำบลบางพระที่มีผลต่อความสัมพันธ์และการประกอบอาชีพ ของคนในชุมชน เพื่อทำให้ทราบสาเหตุความสัมพันธ์เบื้องต้นของการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้ โดยในภายหลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ศึกษาได้ทำการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้ โดยการใช้กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ในลักษณะที่เป็นกระบวนการของทุนทางสังคม และผู้ศึกษายังวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันกับคนในชุมชน เพื่อให้เกิดการตรวจสอบข้อมูลและเรียนรู้ทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในชุมชน อันจะเป็นผลดีต่อการบริหารจัดการของกลุ่มต่อไป

ในส่วนของการนำเสนอข้อมูลนั้น ผู้ศึกษาใช้รูปแบบการพรรณนา โดยใช้แนวคิดต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาในตอนต้นเป็นกรอบในการวิเคราะห์ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์สรุปรวมในตอนท้าย